

METKA FURLAN

NOVI ETIMOLOŠKI SLOVAR SLOVENSKEGA JEZIKA KOT RASTOČI SPLETNI SLOVAR 2017–: DODATEK 2023 (POIMENOVANJA ZA ŠKORPIJONA, KOLORADSKEGA, MAJSKEGA IN JUNIJSKEGA HROŠČA)

COBISS: 1.01

HTTPS://DOI.ORG/10.3986/JZ.29.2.01

V prispevku se vsebinsko predstavljajo in objavljajo gesla z zoonimsko iztočnico, ki bodo konec leta 2023 dodana rastočemu spletnemu *Novemu etimološkemu slovarju slovenskega jezika* (2017–), dostopnemu na portalu Fran Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša. V geslih so obravnavana slovenska poimenovanja za škorpionja, koloradskega, junijskega in majskega hrošča, ki so jim dodani sinonimi za ličinko majskega hrošča.

Ključne besede: *Novi etimološki slovar slovenskega jezika*, spletni rastoči slovar, etimološki slovar, etimologija, slovenščina, zoonim, entomonim, škorpion/Scorpio, koloradski hrošč/Leptinotarsa decemlineata, junijski hrošč/Amphimallon solstitialis, majskega hrošč/Melolontha melolontha

The New Slovenian Etymological Dictionary as a Growing Online Dictionary, 2017–: The 2023 Additions (Designations for ‘Scorpion’, ‘Colorado Beetle’, ‘June Beetle’, and ‘Cockchafer’)

This article presents and publishes entries with a zoonymic headword that will be added to the growing online *New Slovenian Etymological Dictionary* (2017–) at the end of 2023, accessible on the Fran portal of the Fran Ramovš Institute of the Slovenian Language. The entries cover Slovenian designations for the scorpion, Colorado beetle, June beetle, and cockchafer, to which synonyms for the grubs of the cockchafer are added.

Keywords: *New Slovenian Etymological Dictionary*, growing online dictionary, etymological dictionary, etymology, Slovenian, zoonym, entonym, scorpion, *Scorpiones*, Colorado potato beetle, *Leptinotarsa decemlineata*, June beetle, *Amphimallon solstitialis*, cockchafer, *Melolontha melolontha*

1 UVOD

Letošnji dodatek k rastočemu spletnemu *Novemu etimološkemu slovarju slovenskega jezika* (2017–)¹ obsega 53 gesel, ki predstavljajo slovenske sinonime za več

Metka Furlan ■ ZRC SAZU, Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša, Ljubljana ■
metka.furlan@zrc-sazu.si ■ <https://orcid.org/0000-0001-7531-6489>

Prispevek je nastal v okviru raziskovalnega programa P6-0038, ki ga financira ARIS.

- 1 Dostopen na <https://fran.si/iskanje?FilteredDictionaryIds=207&View=1&Query=%2A>. Vsakoletni prirastek k rastočemu slovarju je bil objavljen v reviji *Jezikoslovni zapiski*, in sicer 28.2 (2022), 7–31; 27.2 (2021), 23–47; 26.2 (2020), 21–41; 25.2 (2019), 7–32; 24.2 (2018), 7–41.

žuželk, in sicer za škorpijona ter koloradskega, junijskega in majskega hrošča (tu tudi z oznakami za njegovo ličinko). Pred razdelkom, ki prinaša abecedno razvrščene geselske članke, so sinonimi iz različnih pisnih virov od 16. stoletja dalje vsebinsko predstavljeni po vzorcu, ki je bil oblikovan v Furlan 2020. Glede na štiri različne denotate je predstavitev razdeljena na štiri tematske skupine, v katerih so najprej sumarično in abecedno urejeno predstavljeni vsi pisno potrjeni sinonimi, sledi prikaz potrjenosti entomonimov po stoletjih, predstavitev pomenskih motivacij pri tvorbi poimenovanj, izpostavljen je podatek o izvoru, ki pove, ali je beseda domača oziroma slovanska dediščina, slovenski neologizem, izposojenka ali kalk. V razdelku Starost so obravnavani predvsem tisti sinonimi, ki so v odnosu do drugih starejši, v razdelku Jezikoslovni podatki pa so izpostavljene posamezne jezikovne posebnosti, ki jih je odkrila šele diahrona analiza vsakokratnega entomonima.

2 ŠKORPIJON (SCORPIO)

Avtor: J. F. W. Herbst

Licenca: Public domain

Škorpijoni (Scorpiones) so red členonožcev iz razreda pajkovcev s približno 600 vrstami, od katerih jih večina živi v tropskih in subtropskih predelih. Zrastejo do 18 cm, zadek je deljen v dva dela, zadnji del je repat in se končuje z ostrim želom, povezanim s strupnimi žlezami. Drugi par pipalk je močan, kleščast. Aktivni so ponoči, zadržujejo se v suhih okoljih, čez dan se skrivajo pod kamni, orientirajo se s pomočjo tipa, na pipalkah imajo čutilne dlačice. So roparji, a niso napadalni. Človeka pičijo, kadar so ogroženi, pik nekaterih vrst je zelo boleč, včasih tudi smrten. V Sloveniji živijo tri vrste rodu *Euscorpius*, zrastejo od 3 do 5 cm, njihov pik pa ni nevaren (CZŽ 1997: 370).

2.1 Sinonimi (20)

evropejski ščipavec, evropski ščipavec, kleščar, skorpion, skrak, skrakek, strupijan, strupovita žival, ščipalec, ščipavec, ščipec, ščurek, škorpion, škorpion, škrapijon, škratek, škropijon, škrpjen, škrpljan, štir

2.2 Potrjenost sinonimov po stoletjih

- 16. st.: *šorpion, škorpion*;
- 17. st.: *strupovita žival*;
- 18. st.: *strupijan, škrpjen*;
- 19. st.: *evropejski ščipavec, evropski ščipavec, kleščar, skorpion, skrak, skrakek, ščipavec, ščipec, škratek, štir*;
- 20. st.: *ščipalec*;
- narečni viri 20. stoletja in kasneje: *ščurek, škrapijon, škropijon, škrpljan*.

2.3 Pomenska motivacija

- Nejasna: *šorpion, škorpion, škrpjen, skorpion, škropijon, škrpljan, škrapijon*;
- kot strupena žuželka: *strupovita žival, strupijan* ← *strup* ‘venenum’;
- kot žuželka, ki ščiplje: *evropejski ščipavec, evropski ščipavec, ščipavec, ščipec, ščipalec* ← *ščipati* ‘vellicare’;
- kot žuželka, ki ima dolge noge: *skrakek, skrak, škratek* ← *skrak* ‘dolga noga, zadnja noga’;
- transzoonimizacija/transentomonimizacija:
 - po hrošču rogaču: *kleščar*;
 - po kuhinjskem ščurku: *ščurek*;
 - po neki entomonimski predlogi: *štir*.

2.4 Izvor

- slovenski neologizem: *evropejski ščipavec, evropski ščipavec, kleščar; skrakek, skrak, škratek; strupovita žival, strupijan; ščipalec, ščipec; ščurek; škorpion, škrpljan; skorpion, škropijon, škrapijon, škrpjen*;
- izposoja:
 - iz hrvaščine: *ščipavec* (?);
 - iz cerkvene slovanščine: *štir* ⇔ csl. *štirъ* ‘scorpio’ ⇔ stč., č. *štír* ‘škorpion’;
 - iz srednje visoke nemščine: *šorpion* ⇔ srvn. *scorpiôn* ‘scorpio’.

2.5 Starost

Od 20 sinonimov za škorpionja je najstarejši *škorpijôn* kot srvn. izposojenka. Čeprav bi kot fonetična predloga za *škorpijôn* v poštev lahko prišlo tudi nvn. *Scorpion*, kot domneva Snoj (2016: 751), zaradi dobre potrjenosti entomonima od 16. stoletja dalje in iz njega nastalih različnih variant *skorpion, škorpion, škra-*

pijon, *škropijon*, *škrpjen*, *škrpljan* taka datacija izposoje iz nemškega govornega območja ne prepriča.

Izhodiščni entomonim *škorpijôn* je kot kulturna izposojenka razmeroma zgodaj prešel v narečja in bil podvržen redukciji v **škrpjôn*, pa tudi v **škrpjôn*, po premetu *škropijon*, ta varianta pa se je, verjetno po ljudskoetimološki naslonitvi na *škrábat* ‘praskati’, preoblikovala v *škrapijon*. Del sinonimov kaže na preoblikovanje izglasja *-ijon* v *-ijan* po vzorcu samostalnikov tipa *grobijân*, *modrijân*. Tudi ta nova varianta **škorpijân* je prešla v narečje in se po redukciji glasila **škrpjân*, novo zaporedje *-pj-* pa je po živem jezikovnem občutku o nastanku epentetičnega *l'* za labialom prav takega tudi dobilo, kot kaže varianta **škrpljân*. Nadalje je bilo tudi le knjižno *škorpijôn* v vzglasju, verjetno pod vplivom lat. *scorpio* ali pa pisne podobe nvn. *Scorpion*, preoblikovano v *škorpijôn*. Osamljeno, le enkrat pisno potrjeno Gutsmanovo varianto *shkerpien* [škrp'je:n] se zdi najbolj smiselno razložiti iz reducirane **škrpjôn* in je verjetno le njena nerodna in neustrezna poknjižba, ki jo je v izposojenki in zato etimološko nejasni besedi lahko spodbudilo Gutsmanovo upoštevanje slovenskega preglasa *e* iz *o* za soglasnikom *j*. Iz srvn. izposojenke *škorpijôn* je torej v slovenskem sistemu nastalo kar šest variant oziroma sinonimov.

3 KOLORADSKI HROŠČ (LEPTINOTARSA DECEMLINEATA)

Avtor: AfroBrazilian

Licenca: CC BY-SA 4.0 (<https://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/deed.en>)

Koloradski hrošč zraste do 1 cm, telo je kroglasto ovalno, visoko izbočeno, na pokrovkah je deset vzdolžnih črnih prog. Odrasli hrošči in ličinke so škodljivci na krompirju, v ugodnih razmerah več generacij na leto. Do leta 1850 je živel v Koloradu na divji vrsti krompirja, šele s pridelovanjem krompirja kot poljščine pa se

je izredno namnožil in razširil. Zanesli so ga po vsem svetu, v Evropi se je močno razširil po prvi svetovni vojni (CZŽ 1997: 161). Toda Fran Erjavec je že leta 1881 o njem poročal takole: »Doma je v severni Ameriki, a zanesli so ga uže v Evropo, tudi na Nemškem se je uže pokazal in bati se je, da ga zatrosijo tudi k nam. Zato je treba paziti na krompir, in kakor hitro bi se kje pokazal ta hrošč, nemudoma se mora krompirjevo zelišče požeti in sežgati, in vsa stvar se mora prijaviti okrajnemu oblastvu, ker drugače preti poljedelcem velika škoda.« (Erjavec 1881: 176s.)

3.1 Sinonimi (6)

amerikanski krompirjevec, bogar, hrošč, koloradar, koloradski hrošč, krompirjevec

3.2 Potrjenost sinonimov po stoletjih

- 19. st.: *amerikanski krompirjevec, krompirjevec*;
- 20. st.: *koloradski hrošč, koloradar*;
- narečni viri 20. st. in kasneje: *bogar, hrošč*.

3.3 Pomenska motivacija

- Po deželi, iz katere izvira: *amerikanski krompirjevec* ← tpn *Amerika, koloradski hrošč, koloradar* ← tpn *Kolorado*;
- po tem, da škodi rastlini krompirja: *amerikanski krompirjevec, krompirjevec* ← ftn *krompír* m, g -ja 'Solanum tuberosum' (Pleteršnik) = *krompír* 'isto' (SSKJ);
- po tem, da je ta žuželka pravzaprav hrošč: *hrošč, bogar*.

3.4 Izvor

- izposoja:
 - iz madžarščine: *bogar* ⇔ madž. *burgonyabogár*;
- kalk:
 - po nemški predlogi: *amerikanski krompirjevec*, kasneje skrajšano v *krompirjevec* ⇔^K nvn. *Kartoffelkäfer*; *koloradski hrošč*, kasneje skrajšano v *hrošč* in *koloradar* ⇔^K nvn. *Koloradokäfer*.

3.5 Starost

Ker se je koloradski hrošč kot škodljivec, ki z uničevanjem nadzemnega zelenega dela lahko močno ogrozi uspešno pridelavo krompirja, na Slovenskem množično pojavil šele po prvi svetovni vojni, so entomonimi zanj mladi. Najstarejši, *amerikanski krompirjevec*, se kot kalk nemške predloge, ki ji je bil dodan pridevnik *amerikanski*, pojavi že v 19. st., ko je pri nas koloradski hrošč že predstavljal močno pretnjo pri pridelavi krompirja kot pomembne prehranske sestavine Slovencev. Ta entomonim je bil v 20. st. nadomeščen s terminom *koloradski hrošč* kot kalkom po nvn. *Koloradokäfer*. Ob izposoji v narečja pa je bila ta terminološka oznaka skrajšana v *hrošč*.

4 MAJSKI HROŠČ (MELOLONTHA MELOLONTHA) IN NJEGOVA LIČINKA

Avtor: Hans Pflutschinger

Vir: Gerhard Scherer, *Hrošči*, Ljubljana: Cankarjeva založba, 1989, 41

Majski hrošč zraste do 2,5 cm, njegova glava in oprsje sta črna, pokrovke rjave, ob straneh je zobčast, črno-bel pas. Živi ob robovih gozdov. Zadržuje se na listavcih. Aktiven je v mraku, hrani se z listi. Pojavlja se od maja do junija. Jajčeca odlaga v zemljo. Ličinka, ki živi štiri leta, se hrani s koreninami (CZŽ 1997: 334). Majski hrošč je s svojo ličinko pogost škodljivec na vrtovih.

V pomenski predstavitvi rovtarske poljanske oznake za majskega hrošča je zapisan tudi podatek, da je bil ta hrošč uporabljan tudi za hrano živini (Škrlep 1999 s.v. *kébar*), kar nakazuje, da je bilo teh hroščev včasih res zelo veliko. Podoben podatek, da se je uporabljal za hrano domačim živalim, se najde v zapisu iz leta 1878:

Najboljši pripomoček tega hudega sovražnika kmetijstva in velikega požeruha zatreti ali vsaj njegov zaplod znatno zmanjšati je edini ta, da se hrošči v velikem številu polové in ugonobé. To morejo pa le cele občine vspešno in zdatno dovršiti; z vsako pokončano oplodeno babico vničeni je ob enem tudi 30 do 40 črvov in ravno toliko kebrov. Ta lov izvršuje se pa najzdatneje zjutraj ob zori, ko kebri na drevesih tako rekoč popolnoma otrpnjeni sedé; drevo se dobro potrese, kebri na tla popadajo in se poberó; dobro je pod drevo tudi rjuh položiti; na katere se kebri otresejo in z malim trudom v kako posodo sesujejo. Pomoré se najhitreje s tem, da se s kropom poparijo. Umorjeni kebri porabijo se zdatno za hrano kokošim in prešičem; te živali jih kaj slastno pohrustajo; pa tudi za gnoj so dobri, posebno za kompost. Na ta način se more s kebri nekoliko škoda, katero kmetovalcu prouzročijo, poravnati. (M. Rant, Novice gospodarske, obrtniške in narodne 36.19, 8. 5. 1878, 145s., vir: dLib.si)

4.1 Sinonimi za majskega hrošča (15) in za njegovo ličinko (3)

- (a) Hrošč: *drekač, hrošč, junec, keber,² košon, kušon, majevec, majkefer, majni keber, majnski keber, majski hrošč, navadni hrošč, navadni keber, rjavi hrošč, šentlipušni keber*
- (b) Ličinka: *beli črvje, ogrc, podjed*

4.2 Potrjenost sinonimov po stoletjih

- 18. st.: *majnski keber, šentlipušni keber*;
- 19. st.: *majevec, navadni keber, navadni hrošč, rjavi hrošč, hrošč*;
- 20. st.: *majski hrošč*;
- narečni viri 20. st. in kasneje: *drekač, junec, keber, košon, kušon, majkefer, majni keber*.

Vsi sinonimi za ličinko majskega hrošča so bili pisno potrjeni v 19. st.

4.3 Pomenska motivacija

- Po mesecu maju, ko hrošč roji po sončnem zahodu: *majevec, majkefer, majni keber, majnski keber, šentlipušni keber, majski hrošč*;
- po barvi: *rjavi hrošč*;
- po tem, da je žuželka pravzaprav hrošč: *navadni keber, navadni hrošč, hrošč, keber*;
- transzoonimizacija/transentomonimizacija:
 - zaradi podobne barve po hrošču govnaču: *drekač*;
 - zaradi podobne barve po hrošču rogaču: *junec*;
- nejasno: *kušon, košon*.

Ličinka majskega hrošča je označena

- po beli barvi: *beli črvje*;
- po videzu, da je črv: *beli črvje*;
- z generično oznako za ličinko, ki je v etimološkem smislu interpretirana kot majhna kača: *ogrc*;
- po tem, da spodjeda korenine rastlin: *podjed*.

4.3 Izvor

Hrošč:

- domači neologizem: *drekač, hrošč, keber, junec, rjavi hrošč, navadni hrošč*;
- izposoja:
 - kušon, košon* ⇔ furl. *cussòn*;
 - majkefer* ⇔ nvn. *Maikäfer*;
 - majni keber* ← **maïən* 'ke:bər ⇔ srvn. **meien-këver* 'majski hrošč';
- kalk: *majevec, majski hrošč, majnski keber, šentlipušni keber* ⇔^K nvn. *Maikäfer*.

2 Pri besedotvorni varianti *kočeber* pomen 'majski hrošč' ni potrjen, zato ni všteta med sinonime.

Ličinka:

- domači neologizem: *beli črvje, ogrc, podjed*.

4.4 Starost

Entomonimi za majskega hrošča so ali ozko narečni in brez vzporednic v drugih slovanskih jezikih (*drekač, hrošč, junec*) ali pa mlade terminološke oznake (*rjavi hrošč, navadni hrošč*), kar nakazuje, da so večinoma mlajšega in/ali arealno ozkega ter le knjižnega nastanka. Dejstvo, da se je med škodljivimi hrošči, katerih ličinke povzročajo večjo škodo od odraslih hroščev, samo za majskega hrošča potrdila/uvneljavila tudi posebna oznaka za njegovo ličinko (*beli črvje/beli črvi, ogrc, podjed*), kaže, da je bil ta škodljivec na Slovenskem splošno in dobro poznan. Med najbolj stabilna poimenovanja spadata koroška entomonima *majnski keber* in *šentlipušni keber*, ki sta pisno potrjena v 18. stoletju, in v sodobnem času potrjeno podjunsko *majni keber*, ki posredno kaže na izposojeno iz srvn. predloge. V 20. stoletju zapisana knjižna terminološka oznaka *majski hrošč* je enako kot v 19. stoletju potrjeno *majevec* kalk po nvn. *Maikäfer*.

5 JUNJSKI HROŠČ (*AMPHIMALLON SOLSTITIALIS*)³

Avtor: Hans Pflutschinger

Vir: Gerhard Scherer, *Hrošči*, Ljubljana: Cankarjeva založba, 1989, 40

Junjski hrošč ali prosnica zraste od 14 do 18 mm in ima rumenorjavo telo. Živi na robovih gozdov in na poljih. Ličinke, ki se razvijajo od dve do tri leta, žrejo korenine (CZŽ 1997: 335).

³ Ker je v večini uporabljenih sodobnih slovenskih virov (npr. CZŽ 1997, SSKJ) še vedno uporabljana neposodobljena nlat. oznaka *Amphimallon solstitialis* namesto aktualne *Amphimallon solstitialis*, je v prispevku še vedno navajana neposodobljena nlat. oznaka.

5.1 Sinonimi (9)

drastič, hajdosevec, ivanjščak, ješevček, junijavec, junijski hrošč, kresnikar, prosenka, prosnica

5.2 Potrjenost sinonimov po stoletjih

- 19. st: *drastič, ješevček, junijavec, kresnikar, prosenka, prosnica*;
- 20. st.: *junijski hrošč*;
- narečni viri 19. st.: *hajdosevec, ivanjščak*.

5.3 Pomenska motivacija

- Po času, ko se hrošč pojavi:
 - po mesecu juniju: *junijski hrošč, junijavec, kresnikar, ivanjščak*;
 - ko se seje nekatera žita: *prosenka, prosnica, hajdosevec*;
- po tem, da spodjeda korenine jelše: *ješevček*;
- nejasno: *drastič*.

5.4 Izvor

- domači neologizem: *hajdosevec, ivanjščak, ješevček, junijavec, kresnikar, prosenka, prosnica*;
- kalk: *junijski hrošč* ⇐^K agl. *june beetle* ‘Amphimallon solstitialis’ ali nvn. *Junikäfer* ‘isto’;
- nejasno: *drastič*.

5.5 Starost

Entomonimi za junijskega hrošča so ali ozko narečni brez vzporednic v drugih slovanskih jezikih (*hajdosevec, ivanjščak, ješevček, junijavec, kresnikar, prosenka, prosnica*) ali pa mlada terminološka oznaka (*junijski hrošč*), kar nakazuje, da so večinoma mlajšega in arealno ozkega ter le knjižnega nastanka. Razen jedra *hrošč* v knjižnem terminu *junijski hrošč*, ki je praslovanska dediščina iz nomena agentis **hrǫščь* m ‘scarabaeus’, so ob etimološko nejasnem *drastič* vse oznake večstopenjske tvorjenke iz besedja zanesljivo slovanskega izvora.

6 JEZIKOSLOVNI PODATKI

Na tem mestu izpostavljam nekatere jezikoslovne poteze predstavljenih entomonimov, ki so manj znane ali pa neznane, a sta jih odkrila diahrona in etimološka analiza in bi lahko pripomogle k razlagi in boljšemu razumevanju drugega slovenskega gradiva:

(a) DISIMILACIJA:

$\emptyset : \mu \leftarrow \mu : \mu$: aplikacijo disimilacije je narekovala analiza entomonima *ješevček* 'junijski hrošč, *Amphimallon solstitialis*'. Stvarni podatek, da junijski hrošč rad objeda korenine vrb in topolov, je namreč napeljal na domnevo, da se v entomonimu lahko ohranja dendronim *jélša* f 'alnus', kar dopušča izhajanje iz **jeušeučək* < **jelševčək* < **jelbš-eu-č-bkь*. Disimilacija je torej nastopila šele po razvoju μ iz t .

$t : k \leftarrow k : k$: aplikacijo disimilacije je narekovala analiza entomonima *škratek* 'škorpijon'. Čeprav bi bilo mogoče pomisliti, da je škorpijon s tem entomonimom primerjan s škratom in označen kot majhen škrat, se taka razlaga ne zdi verjetna, ker enak pomenski razvoj ni potrjen niti v slovenščini niti v nemškem govornem območju, od koder je bila slovenska beseda *škrat* izposojena, pa tudi zaradi od 18. stoletja dalje dobro pisno potrjenega sin *skrakek* 'škorpijon'. Če Janežičev hapaks legomenon *škratek* (Janežič 1867) ni pisna pomota, je njegovo zaporedje $t : k$ lahko nastalo po disimilaciji.

- (b) EPENTEZA: le v tolminskem narečju prvič potrjeno v 20. in ponovno v 21. stoletju zapisano *škrplán* = *škrp'la:n* 'škorpijon' odraža preoblikovanja izhodiščnega sln. entomonima *škorpijôn* iz srvn. *scorpiôn* (glej 2.5). Ta tolminski primer z epentetičnim l' gotovo spada med najmlajše primere, ko se je v slovenščini ta epenteza še udejanjala.
- (c) PREMET: stabilnost fonemskega zaporedja besed je najbolj ogrožena pri izposojenkah, ker so kot replike iz tujega jezikovnega sistema v novem praviloma osamljene in brez besedne družine, ki predstavlja čvrsto vez in zaščito oziroma zagotovilo, da beseda ne bo podlegla številnim možnim nesistemskim spremembam. V primeru izposojenke *škorpijôn* se je premet *-ro-C* iz *-or-C-* udejanil v belokranjskem refleksu *škrapijon*. Na širši areal variante s premetom pa lahko posredno kaže kostelsko *škrapi'jo:n* 'škorpijon'. Ker ta dolenski govor akanja ne pozna, se je varianta **škrapijôn* v *škrapi'jo:n* verjetno preoblikovala po ljudskoetimološki naslonitvi na glagol *škrabati -am* 'praskati'.
- (d) OSTANEK STAREGA IJEVSKEGA DEKLINACIJSKEGA VZORCA: ličinka majskega hrošča je v kostelskem govoru označena z množinsko dvo-besedno oznako *'bè:lè 'črvè*, tej pa ustreza v 19. st. potrjeno *podzémeljski béli črvjé* = *podjédi*. V jedru obeh besednih zvez se ohranja psl. ijevski samostalnik moškega spola **črꝛub* m 'vermis'. Medtem ko odraža kostelska oblika imenovalnika množine *črvè* 'črvi' z refleksom ojevskega deklinacijskega vzorca inovacijo, ki je zajela večino slovenskih sistemov, je v Npl *črvjé* = *črvjê* < psl. **črꝛubje* < pide. **-ei-es* še ohranjena stara sklonska oblika prvotnega ijevskega samostalnika moškega spola. Posamezne sklonske oblike tega

starega deklinativnega vzorca se pri nas pojavljajo še v 16. stoletju (Čepar 2017: 52–57) in še kasneje, npr. v 17. st. *zhervje, ali moli v'moki* 'blattae pistrinariae' (Kastelec – Vorenc 1680–1710), pa tudi v narečjih, npr. primor. nad. *čarvjè* Npl m 'bachi da seta' (Špehonja 2012b) = 'gosenice sviloprejké', ter. *čarbię* Npl m 'črvi' (Breginj – Ježovnik 2022: 471 po gradivu za SLA), dol. kost. *črvè* in tudi *črvje*: (Gregorič 2014 s.v. *črv*).

- (e) UNIVERBIZACIJA⁴ PODREDNE BESEDNE ZVEZE: univerbizacija ali poenobesedenje je univerzalen besedotvorni proces, ki je spodbujen s stalno delujočo silnico – ekonomičnostjo jezika, da se z manj besedami sporoči ista vsebina; podtip besedotvornega vzorca univerbizacije, pri katerem nastane enobesedno poimenovanje iz večbesednega (SSKJ), predstavlja poenobesedenje podredne besedne zveze s strukturo levo določilo (= prilastek) + jedro, pri katerem sta pomenski del jedra besedne zveze (npr. *diplomiran človek*) in jedro samo (*človek*) nadomeščena s pripono (npr. *diplomiran-ec*), ki je dodana levemu določilu, zato to postane korenska podstava novi besedi = poenobesedenki. V takih primerih torej pripona ni le v funkciji substantivizacije levega določila, ampak tudi v funkciji polnopomenske besede = jedra (npr. *-ec*^{SUBSTANTIVIZATOR + POMEN 'ČLOVEK'}). Ker so pripone za razliko od korenov nosilci slovnične funkcije, ne pa tudi leksikalnega pomena, saj je ta inherenten le korenem, je jasno, da je rezultat tega tipa univerbizacije od njene skladijske predloge precej manj sporočilen in tudi dvoumen, saj pripona *-ec* le z moškim slovničnim spolom sporoča, da nadomešča samostalnik moškega spola, ne pa tudi vsebine, katere nosilec je bil v skladijski predlogi (npr. *človek*). Ta šibka točka se sicer praviloma bolj ali manj uspešno odpravlja glede na sobesedilo (npr. *diplomiranci filozofske fakultete*), strogo jezikoslovno gledano pa so rezultati tega tipa univerbizacije v primerjavi z njenimi skladijskimi predlogami polovično pomensko izpraznjene besede. Le v 19. st. potrjena, a neuveljavljena termina *junijevec* za sodobno *junijski hrošč* in *majevec* za sodobno *majski hrošč* jasno odražata to šibko točko univerbizacije, saj vzeta iz konteksta z ničimer ne sporočata, da je njun denotat pravzaprav posebne vrste hrošč. Sodeč po pisni potrjenosti v slovenskih virih, oba termina nista nastala po univerbizaciji iz slovenskih skladijskih zvez **junijev hrošč* oziroma **majev hrošč*, ampak sta kot enobesedni poimenovanji nastala neposredno kot kalka predlog v nvn. zloženkah *Junikäfer* 'Amphimallon solstitialis' in *Maikäfer* 'Melolontha melolontha', pri čemer je bil pri tvorbi obeh apliciran jezikovni občutek o univerbizacijskem besedotvornem postopku: nvn. *Junikäfer/Maikäfer* ⇔^K sln. **junijev hrošč/majev hrošč* → *junijevec/majevec*. Prav ta nezadostna sporočilnost terminov *junijevec* in *majevec* je bila vzrok, da se nista uveljavila in da sta bila v 20. st. iz istih nvn.

4 O univerbizaciji v slovenskem sinhronem besedotvorju Stramljič Breznik (2018).

predlog neodvisno od *junijavec* in *majevec* tvorjena nova, tokrat dvobesedna kalka, ki v levo določilo nista umestila svojilnega, ampak bolj ustrezen vrstni pridevnik iz samostalnikov *júnij* oziroma *máj*.

Po univerbizaciji podrednih besednih zvez nastala enobesedna poimenovanja so številna in izvirajo iz kronološko različnih plasti jezika, npr. sln. *deževnik* m ‘Lumbricus terrestris’ < **dǫžd’eu-yn-ikb* ← **dǫžd’eu-ynb-ib čbrub* m ‘deževni črv’.

7 GESELSKI ČLANKI

amerikanski krompirjavec → krompirjavec¹

ESSJ 0

beli črvje

ESSJ 0

béli črvjé m pl v besedni zvezi *podzémeljski béli črvjé* = *podjédi* (Nauk slovénskím županóm, kakó jim je délati, kadar opravljajo domačega in izročénega podróčja dolžnosti, Ljubljana 1880: 184, 138, vir: dLib.si), kar je Pleteršnik poknjžil v *podjédi*, *podzémeljski beli črvi* (Pleteršnik s.v. *podjéd*); dol. kost. *’bè:lè ’črvé* m pl ‘ličinke majskega (= rjavega) hrošča’ (Gregorič 2014).

Isln. dial. *béli črvjé*/**béli črvi* Npl m ‘ličinke majskega hrošča’.

⊕ Dvobesedno poimenovanje ličinke majskega hrošča z *bél* adj, f -a ‘albus’ < psl. **bélb* ‘isto’ in subst *črv* m ‘vermis’ = dol. kost. *’čřf*, g *’čřva* ‘isto’ ← psl. **čbrub* m označuje po beli barvi trupa.

► **bel**² ► **črv**¹

bogar

ESSJ 0

’bogar m, g -a ‘koloradski hrošč’ (panon. pkm. – Bajzek Lukač 2009).

Isln. dial. *’bogar* m ‘koloradski hrošč’ (pkm.).

- ⇔ madž. *burgonyabogár* ‘koloradski hrošč’, dobessedno ‘krompirjev hrošč’; v narečjih so poimenovanja za koloradskega hrošča neologizmi, ki jih je sprožil entom *koloradski hrošč*, ko je iz knjižnega jezika začel prodirati v narečja; iz primerov, kot sta primor. obsoš. *hrò:šč* ‘koloradski hrošč’ (Ivančič Kutin 2007) in dol. kost. *x’ròšč* ‘isto’ (Gregorič 2014), je razvidno, da je bil termin *koloradski hrošč* v narečjih lahko okrajšan v *hròšč*, zato bi bilo mogoče predpostaviti, da osamljeno pkm. *’bogar* ‘koloradski hrošč’ temelji na madž. predlogi *burgonyabogár* ‘koloradski hrošč’, v kateri je bila ob izposoji prva sestavina *burgonya* ‘krompir’ izločena.

⊕ Madž. *bogár* ‘hrošč’, tudi ‘muha’, je verjetno tvorjenka iz *búg* ‘gruliti; hrumeti’ (EWU: 116).

Ker se poimenovanja za hrošče prek vzdevkov lahko onimizirajo v cgn, prim. sln. cgn *Keber* ← *kéber* ‘hrošč; majski hrošč’, v Dolnji Lendavi potrjen cgn

Bogar (ZSSP), ki je imel 1. 1. 2023 v Sloveniji še 60 nosilcev, pretežno v pomurski statistični regiji (SUI), lahko kaže, da je bilo tudi madž. *bogár* ‘hrošč’ neposredno izposojeno v sln.

drastič

ESSJ 0

drástič m ‘der Junikäfer (rhizotrogus solstitialis)’ (Pleteršnik po Cafu).

Isln. dial. *drástič* m ‘junjski hrošč, Amphimallon solstitialis = Rhizotrogus solstitialis’.

☹ Osamljeno in nejasno.

drekač²

ESSJ 0

drekáč m ‘maggiolino’ (primor. nad. – Rigoni, Salvino 1999) = ‘majski hrošč, Melolontha melolontha’.

Isln. dial. *drekáč* m ‘majski hrošč, Melolontha melolontha’ (nad.).

☹ Nad. entom je gotovo nastal po prenosu z dial. entom **drekáč* m ‘govnač, Geotrupes stercorarius’, ker je tudi za majskega hrošča značilna črna barva.

► **drekač¹**

evropejski ščipavec → ščipavec

ESSJ 0

evropski ščipavec → ščipavec

ESSJ 0

hajdosevec

ESSJ 0

hajdosévec m ‘Junikäfer’ (dol. bkr. – Šašelj 1906–1909: I:256).

Isln. dial. *hajdosévec* m ‘prosnica, junjski hrošč, Amphimallon solstitialis’ (bkr.).

☹ Ker se v juniju, ko se ta hrošč začne pojavljati, ponekod seje ajda, je možno, da je poimenovan kot sejalec ajde, saj kompoz vsebuje nomen agentis *sévec* m, g -*vca* ‘sejalec’ < **сѣ́уѡць* in dial. variante *hâjda* f ob knjiž. *âjda* ‘Polygonum fagopyrum’.

► **ajda** ► **sevec**

hrošč² → koloradski hrošč

ESSJ 0

hrošč³ → majski hrošč

ESSJ 0

ivanjščak

ESSJ 0

ivánjščak m ‘Rhizotrogus sp., Junikäfer’ (primor. kraš. (Mavhinje) – Erjavec, LMS 1882/1883, 280).

Isln. dial. *ivánjščak* m ‘prosnica, junijski hrošč, Amphimallon solstitialis = Rhi-zotrogus solstitialis’ (kraš.).

⊕ Entom je homonimen z *ivánjščak* m ‘mesec junij’ (Erjavec, LMS 1882/1883 l.c.), vendar verjetno ni nastal po naplastitvi novega pomena na ta substantiv, čeprav se hrošč pojavlja tudi v mesecu juniju, ampak je bil s suf *-jak* < **-’akъ* univerbiziran iz besedne zveze **ivanjski hrošč* < **ivan-ski hrošč*; torej ‘hrošč, ki se pojavlja v mesecu sv. Ivana, ki goduje 24. junija’. Podobno pomensko motiviran je sin *kresnikar* (► kresnikar).

ješevček

ESSJ 0

ješevčak m, g *-čka* ‘prosnica, der Junikäfer’ (Pleteršnik), *ješevček* ‘kresnikar, junijavec, Melolontha solstitialis’ (Kmetijske in rokodelske novice 37/23, 4. 6. 1879, 218, vir: dLib.si).

Isln. *ješevčak* m ‘prosnica, junijski hrošč, Amphimallon solstitialis = Melolontha solstitialis’ (19. st.).

⊕ Osamljeno. Entom je lahko nastal po disimilaciji $\emptyset : \underline{u} \leftarrow \underline{u} : \underline{u}$ iz sln. **jeušeučak* < **ješevčak* < **ielbš-eu-č-ъkъ* ← **ielbš-eu-ъcb* in je tvorjenka iz dnd *jělša* f ‘alnus’ ← psl. **elbha* f ‘isto’, a pomenska motivacija ni popolnoma jasna. Morda junijski hrošč rad objeda korenine jelše, kot je za korenine vrb in topolov sporočeno v Kmetijskih in rokodelskih novicah l.c.

► **jelša**

junec⁴

ESSJ 0

’jü nec m, g *-nca* ‘majski hrošč’ (panon. prleš. – Rajh 2010).

Isln. dial. *’jü nec* m ‘majski hrošč, Melolontha melolontha’ (prleš.).

⊕ Kot enobesedna oznaka za majskega hrošča osamljeno, a gotovo nastalo po prenosu s prvotnega poimenovanja za mlado govedo moškega spola, čeprav starosti prenosa ni mogoče natančneje določiti. Ker se v slovenščini pojavlja besedna zveza *divji junec* m ‘der Hirschkäfer (lucanus cervus)’ (Slovenske gorice – Pleteršnik), ki sicer označuje rogača, nlat. *Lucanus cervus*, torej drugo vrsto hrošča, ni mogoče izključiti, da je prleš. *’jü nec* nastalo po elipsi prilastka *divji*. Poimenovanja za hrošče, ki so nastala iz oznak za večje rogate živali, niso redka (► *divji jelen*), prim. r. *olénka* ‘majski hrošč’ ← *olénъ* m ‘jelen’ (Vasmer 1986–1987: III:134).

► **junec¹**

junijavec → junijski hrošč

ESSJ 0

junijski hrošč

ESSJ 0

júnijski hrôšč m, g *júnijskega hrôšča* ‘majskemu hrošču podoben hrošč, ki se pojavi meseca junija in julija; prosnica’ (SSKJ), *junijski hrošč* ‘prosnica, Amphimallon solstitialis’ (CZŽ 1997: 335).

Isln. knjiž. *júnijski hrôšč* m ‘prosnica, Amphimallon solstitialis’ (20. st.).

↔K agl. *june beetle* ‘Amphimallon solstitialis’ ali nvn. *Junikäfer* ‘isto’.

⊕ Dvobesedna oznaka za rumenorjavega od 14 do 18 mm velikega hrošča, ki živi na robovih gozdov in na poljih, čigar ličinke žrejo korenine (CZŽ 1997 l.c.), je bila namesto neuveljavljenega v 19. st. potrjenega simpleksa *junijevec* ‘*kresnikar, ješevček*, *Melolontha solstitialis*’ (Kmetijske in rokodelske novice 37/23, 4. 6. 1879, 218, vir: dLib.si), dobesedno ‘junijev hrošč’, uvedena ali po agl. *june beetle* ‘Amphimallon solstitialis’, tudi *European june beetle* ‘isto’ ali nvn. *Junikäfer* ‘Amphimallon solstitialis’, *junikäfer* ‘*scarabaeus solstitialis*’ (Grimm 1854–1971). S temi poimenovanji je ta vrsta škodljivega hrošča označena, ker se pojavlja zlasti v mesecu juniju, prim. *Meseca junija se pokaže po tratah hrošču podobna, toda manjša, kosmata, jasno rumena prosnica (der Juni= oder Brachkäfer, Rhizotrogus solstitialis), ki se nahaja ravno tako pogostoma in je takisto škodljiva kakor hrôšč* (Erjavec 1881: 163), tj. ‘majski hrošč’.

► junij ► hrošč¹

keber

ESSJ kéber

kéber m, g *-bra* ‘majski hrošč’: *letos je veliko kebrov* (pog. – SSKJ), *toda starinsko pili so, dokler je bilo kaj kebrov* ‘denarja’ (SSKJ), dejansko ‘novcev’, npr. *srebrni keber* ‘šaljivo ime za poljuben denar’, *Za svoje tridesetletne žulje ne dobi najmanjšega srebrnega kebra = niti počenega groša* (Bunc, SJ III, 1940, 62), *toda prim. za svoje tridesetletne žulje ne dobé najmanjšega srebrnega kebra* (Mencinger, Cmokavzar in Ušperna, LZ 3.7, 1883, 448, vir: dLib.si), tj. **srebrni keber, kēbār*, g *-bra* ‘hrošč, der Käfer’ (Pleteršnik), *navadni keber* ‘*navadni hrošč*, *Melolontha vulgaris*’ (Erjavec 1875: 349), *navadni keber* ‘*rujavi hrošč*, *der Maikäfer*, *Melolontha vulgaris*’ (Erjavec 1864: 80), *keber* ‘*hrošč*, *Maikäfer* (*Scarabaeus melolontha*)’ (Cigale 1860), *keber* ‘*der Käfer*, *scarafaggio*’ (Drobnič 1858), *keber* ‘*Käfer*’ (Janežič 1851); kor. obir. *qéa:bār*, g *-bra* ‘*Maikäfer*’ (Karničar 1990), rož. *čēbr* ‘hrošč’ (Šašel 1957), *čé:bār* ‘hrošč, keber’ (Kattinig 2017), primor. nad. *kēbar* ‘*maggiolino*’, *kebār* ‘isto’, *kēber*, *kēbyr*, *kōbar* (Rigoni, Salvino 1999), istr. *‘čjeber* ‘vrsta hrošča’ (Jakomin 1995), notr. *‘ke:bār*, g *-bra* ‘hrošč’ (Velike Žabljice – Ječič DN 2010: 56), obsoš. *kiēbār*, g *-bra* ‘majski hrošč’ (Ivančič Kutin 2007), rovt. tolm. *‘čiebār*, g *-bra* ‘majski hrošč’ (Čujec Stres 2010–2014), cerklj. *‘čiebār*,

g *-bra* ‘majski hrošč’ (Kenda-Jež Diss. 2002), *čiebər* ‘majski hrošč’ (Razpet 2006), polj. *kébar* ‘majski hrošč, uporabljan tudi za hrano živini’ (Škrlep 1999), črnovr. *kīębār*, g *kīābrā* (Tominec 1964) z nejasnim nepričakovanim korenskim vokalom v Nsg namesto **kīābār*, dol. kost. *'ke:bər*, g *-bra* ‘majski hrošč’ (Gregorič 2014), toda panon. pkm. *kéber*, g *-bra* ‘ščurek’ (Novak 1996), *'keber*, g *-bra* ‘ščurek’, ‘vrsta fižola’ (Bajzek Lukač 2009), prim. prleš. *'kebrōvjak* ‘vrsta (debelejšega) fižola’ (Rajh 2010) < **kebrovnjak*, prleš. *kéber* ‘ščurek’, ‘debel fižol (turški)’ (Antič 2009), *'keber*, g *-bra* ‘hrošč’, ‘ščurek’, ekspresivno ‘paglavec, falot’ (Rajh 2010).

Ⓓ Dem na *-ič* < **-it'v kēbrič* (Pleteršnik), rovt. tolm. *'čiebərč* (Čujec Stres 2010–2014), dem na *-ec* < **-bcv kēbrc* (Pleteršnik) in iz tega dem na *-ek* < **-bkb kēbrček*, g *-čka* (SSKJ), *kēbrčək*, g *-čka* (Pleteršnik), dol. kost. *'ke:břčək*, g *-čka* (Gregorič 2014); s predpono *ko-* in sekundarno palataliziranim velarom gor. *kočēbr* ‘keber’ (Kropa – SLA), kar je bilo v ESSJ: I:84 neustrezno predstavljeno v pomenu ‘čmrlj’ (Furlan, JZ 28/2, 2022, 9, op. 2).

Ⓔ 16. st.: *keber* ‘Kefer, scarabaeus’ (Megiser 1592); 17. st.: *keber* ‘bruchus’, *brenzhanie teh zhibel*, *kebrou* ‘bombus apium’, *ena španišk muha*, *en šlat kèber* ‘cautharis’, *en kèber*, *ali en gnoini kèber*, *en govniāzh* ‘scarabaeus’ (Kastelec, Vorenc 1680–1710); 18. st.: *kēbr* ‘Maykäfer, bruchus, crabro’ (Pohlin 1781), *keber*, *zheber* ‘koka, Käfer’, ‘Kefer’, *keber*, *-bra* ‘Käfer, Kefer’, *koinški zheber/keber* ‘zherni mouri/mourini, Roßkäfer’, *gnoini keber* ‘mouranz, mouri, mourini, Miftkäfer’ (Gutsman 1789); 19. st.: *kéber*, g *-bra* ‘der Käfer, der Schwabenkäfer’ (Murko 1833a: 122 z oznako, da je beseda izposojena).

Ⓒ Od tod cgn *Keber* (ZSSP; Keber, JZ 5, 1999, 136) s pisno varianto *Kebr* (ZSSP), na Goriškem v it. zapisu *Cheber* in pod vplivom it. ben. dial. prenarejeno v *Chebar* (Merkù 1982: 32).

Isln. dial. **'ke:bər* m, g *-bra* ‘hrošč’;

prvotno generična oznaka za hrošča in kasneje na dokaj širokem arealu pomensko zoženo na označevanje majskega hrošča, na panonskem območju pa na ščurka in iz tega enako kot pri *žōhar* ‘ščurek’ (► *žohar*¹) po metafori oznaka za debelejšo vrsto fižola.

⇐ srvn. *kēver* m ‘hrošč’, *kēvere* ‘isto’, nvn. *Käfer* (Striedter-Temps 1963: 147; Bezljaj ESSJ: II:27), stvn. *kever*, *kevur*, *kevera*, *kevura* < pgerm. **kebra(n)-* m ‘hrošč’ (Kluge 1995: 416; Kroonen 2013: 283) < **g'eb^h-ro-* z zgerm. **-fr-* < pgerm. **-br-* po Bahderjevem pravilu (Kroonen 2013 l.c.).

Ⓔ Germ. entom se korensko povezuje s slov. **zobati* ‘jesti’ s pide. korenom **g'eb^h-* ‘jesti ipd.’ in predpostavlja prvotni pomen ‘glodavec, požeruh’ (Kluge 1995 l.c.; Kroonen 2013 l.c.). Iz srvn. predloge je bilo izposojeno tudi hrv. *kebar* m, g *-bra* ‘hrošč’ (Skok 1971–1974: II:71), v Ozlju *kēbər* ‘isto’,

hrv. gradišč. *kebar*, g *-bra* ‘hrošč’ (GrH 1991), toda v Varaždinu *kęber*, g *-bra* ‘ščurek’ (Lipljin 2002).

⇒ majni keber ⇒ majnski keber ⇒ šentlipušni keber

kleščar³

ESSJ 0

kleščar m ‘ščipec, škratek, škorpion, Skorpion’ (Janežič 1867).

Isln. *kleščar* m ‘škorpion’ (19. st.).

⊕ Neuveljavljeni neologizem 19. st. je bil tvorjen z naplastitvijo novega pomena ‘škorpion’ na subst *klęščar* ‘hrošč rogač’, prvotno ‘tisti, ki ima klešče’, ker ima tudi škorpion enako kot hrošč rogač klešče. Skok 1971–1974: II:99 navaja, da na Cresu subst *kleščar* prav tako označuje škorpionja.

► **kleščar¹**

kočeber → keber

ESSJ 0

koloradar → koloradski hrošč

ESSJ 0

koloradski hrošč

ESSJ 0

kolorâdski hrōšč m, g *kolorâdskega hrōšča* ‘hrošč z rumenimi in črnimi progami na sprednjih krilih, katerega ličinke uničujejo krompirjevo listje, *Leptinotarsa decemlineata*’ (zool. – SSKJ), *koloradski hrošč* ‘*Leptinotarsa decemlineata*’ (CZŽ 1997: 161), neuveljavljeno *amerikanski koloradovec* ‘isto’ (Gradivo SSKJ).

Isln. knjiž. *kolorâdski hrōšč* m ‘*Leptinotarsa decemlineata*’; terminološki neologizem 20. st.

⇨^K nvn. *Koloradokäfer* ‘*Leptinotarsa decemlineata*’, dobesedno ‘koloradski hrošč/hrošč iz Kolorada’, prim. agl. *Colorado beetle*, *Colorado potato beetle*.

⊕ Kalk enako kot predloga v nvn. kompoz *Koloradokäfer* izpostavljata, da je bil ta krompirju izredno škodljivi hrošč v Evropo importiran iz Amerike, kjer je do leta 1850 v Koloradu živel na divji vrsti krompirja, šele z njegovim pridelovanjem pa se je izredno namnožil in razširil po vsem svetu, v Evropi predvsem po prvi svetovni vojni (CZŽ 1997 l.c.).

Dvobesedni termin je bil predloga za tvorbo simpleksa *kolorâdar* m, g *-ja* ‘koloradski hrošč’: *uničevanje koloradarjev* (ekspr. – SSKJ), v katerem suf *-ar* < **-ar’b* nastopa v enaki funkciji kot v prebivalskih imenih na *-ar* tipa *Kočevar* ← tpn *Kočevje*. Dvobesedna terminološka oznaka je prodrla tudi v narečja, prim. na Vipavskem v Velikih Žabljah *kolo’ra:tski x’ro:šč* (Jejčič DN 2010: 60), in bila ponekod okrajšana v *hrošč*, prim. primor. kraš. *x’ro:šč* ‘koloradski hrošč’ (Vrh Sv. Mihaela/San Michele del Carso – Devetak DN 2002: 94), obsoš. *hrò:šč* ‘koloradski hrošč’ (Ivančič Kutin 2007), dol. kost. *x’ròšč* ‘isto’ (Gregorič 2014).

► **hrošč¹**

košon → kušon

ESSJ 0

kresnikar

ESSJ 0

kresnikar m, g -rja 'der Johannis- oder Junikäfer (melolontha solstitialis)' (Pleteršnik), *kresnikar* 'ješevček, junijevec, Melolontha solstitialis' (Kmetijske in rokodelske novice 37/23, 4. 6. 1879, 218, vir: dLib.si).

Isln. *kresnikar* m 'prosnica, junijski hrošč, Amphimallon solstitialis = Melolontha solstitialis' (19. st.).

⊕ Verjetno pripadnostna izpeljanka na -ar < *-ar'b iz subst *kresnik* m 'mesec junij' (Pleteršnik) < **krěsnykъ*, ker se hrošč pojavlja v mesecu juniju; prvotno torej 'hrošč, ki je v zvezi z junijem'.

► **kresnik**¹

krompirjevec¹

ESSJ 0

krompīrjevec m, g -vca 'koloradski hrošč, Leptinotarsa decemlineata' (zool. – SSKJ), *krompīrjevč* 'Kartoffelkäfer' (Janežič 1893), toda **amerikanski krompīrjevč** 'der Colorado-Kartoffelkäfer (doryophora decemlineata)' (Pleteršnik), *amerikanski krompīrjevec* poleg *krompīrjevec* 'der Colorado=Kartoffelkäfer, Doryophora decemlienata', prim. *Doma je v severni Ameriki, a zanesli so ga uže v Evropo, tudi na Nemškem se je uže pokazal in bati se je, da ga zatrosijo tudi k nam. Zato je treba paziti na krompir, in kakor hitro bi se kje pokazal ta hrošč, nemudoma se mora krompīrjevo zelišče požeti in sežgati, in vsa stvar se mora prijavit okrajnemu oblastvu, ker drugače preti poljedelcem velika škoda.* (Erjavec 1881: 176s.), kar je bilo v 20. st. nadomeščeno s *koloradski hrošč* (► *koloradski hrošč*), ko je bilo dovolj uzaveščeno znanje, da se je hrošč v Ameriki najprej pojavil v Koloradu.

Isln. knjiž. **amerikanski krompīrjevč* m 'koloradski hrošč, Leptinotarsa decemlineata = Doryophora decemlienata';

kasneje skrajšano v **krom'pi:rjevč*; terminološki neologizem 19. st.

⇐^K nvn. *Kartoffelkäfer* 'koloradski hrošč, Leptinotarsa decemlineata', dobesedno 'krompīrjev hrošč'.

⊕ Dvobesedni kalk po nvn. kompoz je bil tvorjen z danes zastarelim *amerikānski* adj, f -a iz tpn *Amērika* f 'celina med Atlantskim in Tihim oceanom', s katerim je bil, verjetno zaradi sinonimije z oznako za bramorja (► *krompīrjevec*²), dodatno izpostavljen izvor tega hrošča, in s suf -*əc* < psl. *-*ьсѣ* substantiviziranim pos adj *krompīrjev*, f -a k ftm *krompīr* 'Solanum tuberosum'.

► **krompir**

kušon

ESSJ 0

kušón m ‘keber’, tudi *kušón* ‘isto’ in *košón* (primor. ter. – Merku GSTN), ter. *košóne* Apl ‘maggolino, majski hrošč’ (Spinozzi Monai 2009: 181).

© Morda ničto onimizirano v cgn v it. zapisu *Cosson* = **Košon*, potrjenem v občini Prapotno (Merku 1982: 36).

Isln. dial. **kušon* ‘majski hrošč, keber’, po razvoju *u > o* v neakcentuirani poziciji **košon* (ter.), prim. v Prosnidu *došit* ‘dušiti’ (Ježovnik 2022: 130).

⇔ furl. *cussòn* m ‘majski hrošč, *Melolontha vulgaris*’, tudi generična oznaka za hrošče ovalne oblike (NP), tudi *scussòn* ‘isto’ (NP).

ⓔ Ni znana.

majevec → majski hrošč

ESSJ 0

majkefer

ESSJ 0

má:jkefr m ‘Maikäfer’ (kor. rož. (Sveče) – TSVK) = *majkefr* ‘isto’ (rož. (Sveče) – Nogradnik 1964: 109).

Isln. dial. **má:jkefr* m ‘majski hrošč, *Melolontha melolontha*’ (rož).

⇔ nvn. *Maikäfer* m ‘majski hrošč, *Melolontha melolontha*’ ← nvn. *Mai* ‘maj’ + *Käfer* ‘hrošč’.

ⓔ Majski hrošč je z nvn. kompoz označen po mesecu maju, ko se začne pojavljati (► majni keber, ► majnski keber, ► šentlipušni keber, ► majski hrošč).

majni keber

ESSJ 0

majni kéber m ‘Maikäfer’ (kor. podjun.), kar je v TSVK s.v. *kéber* poknjiženo podjun. *majəna* »*ēbr* ‘Maikäfer’ (Möchling/Mohliče – Nogradnik 1964: 109) in prepisano kot *majəna* »*ēbr*.

Isln. dial. **majən* 'ke:bər m ‘majski hrošč, *Melolontha melolontha*’ (podjun.); kasneje preoblikovano v določno obliko adj **majəni* 'ke:bər, v kateri je bil -i reduciran do podjun. -v, ki je v primarnem viru neustrezno zapisan z -a, prim. podjun. *što>vrl* ‘Stockerl’ (Nogradnik 1964: 151).

⇔ srvn. **meien-kēver* ‘majski hrošč’, nvn. *meienkäfer* ‘isto’ poleg novejšega nvn. *maikäfer* (Grimm 1854–1971) ← srvn. *meie* ‘maj’ + *kēver* ‘hrošč’ (Lexter 1872–1878);

srvn. determinativni kompoz je bil ob izposoji reinterpreteriran v besedno zvezo adj + subst.

ⓔ Majski hrošč je s pisno sicer nepotrjenim srvn. kompoz **meien-kēver* s pomenško podstavo ‘majski hrošč’ označen po mesecu maju, ko se začne pojavljati.

► keber

majnski keber

ESSJ 0

⊕ 18. st.: *mainfski keber* = *fhentlipufhni keber* ‘Maykäfer’ (Gutsman 1789) /*šentlipušni keber*/.

Isln. dial. *majnski keber* = *šentlipušni keber* m ‘majski hrošč, Melolontha melolontha’ (kor.).

↔^K nvn. *Maikäfer* m ‘majski hrošč, Melolontha melolontha’.

⊕ Kalka po nvn. predlogi, ki tega hrošča označujeta po času, ko se od maja do junija pojavlja, sta bila tvorjena z jedrom *kēber* m, g *-bra* ‘hrošč’ in dial. *majnski* adj, f *-a* ‘majski’ iz subst *máj* m ‘mesec maj’ ter **šentlipušni* adj, f *-a* ‘majski’, ki je bil s suf *-en* < **-bnъ* tvorjen iz **šent Lipuš* ‘sveti Filip’, ker sveti Filip goduje 3. in 26. maja, prim. subst **šentlipušnik* = *fhentlipufhnik* ‘petnik, Mainik, May’ (Gutsman 1789).

Na tvorbo kor. *majnski* adj ‘majski’ je lahko vplival adj v starejši izposojenki **‘majə̀n* ‘ke:bər ↔ srvn. **meien-kēver* ‘majski hrošč’: *majn-ski* ← **‘majə̀n* ‘majski’ (► majni keber).

Podobno je izpostavljen mesec, ko se ta hrošč zlasti pojavlja, tudi v sin *majski hrošč* (► majski hrošč).

► maj ► keber

majski hrošč

ESSJ 0

májski hrōšč m, g *májskega hrōšča* ‘hrošč rjave barve, s pahljačastimi tipalnicami, ki se v velikih množinah pojavlja vsako četrto leto, Melolontha vulgaris’ (SSKJ), tudi *rjaví hrōšč* ‘isto’ (SSKJ), *majski hrōšč* ‘Melolontha melolontha’ (CZŽ 1997: 334), pred tem *navadni hrōšč* ‘der Maikäfer (melolontha vulgaris)’ (Pleteršnik), *navadni hrōšč* ‘*navadni keber*, Melolontha vulgaris’ (Erjavec 1875: 349) in *rujaví hrōšč* ‘*navadni keber*, der Maikäfer, Melolontha vulgaris’ (Erjavec 1864: 80) ter simpleks *hrōšč* ‘*keber*, Maikäfer (Scarabaeus melolontha)’ (Cigale 1860), z dial. razvojem *š* < *šč* *hrōš* ‘Maikäfer’ (Janežič 1851).

⊕ Strukturna tvorjenka na *-ec* < **-ьсь* *Hrošec* (*keber*) in njegov črv sta *najhuja sovražnika poljedelstvu* (Novice gospodarske, obrtniške in narodne 35.15, 11. 4. 1877, vir: dLib.si), *hrōšec* s sin *keber* (Matija Rant, Opis najnavadnejih, sadjereji škodljivih mrčesov: Sadjerejcem v poduk in domačo rabo, Ljubljana 1883: 32, vir: dLib.si).

⊕ 19. st.: *hrōšh* ‘der Maikäfer (Scarabaeus Melolontha. Linn.)’ (Murko 1833a: 90) /hroš/.

Psln. **hrōšč* m, g *hrōščă* ‘scarabaeus’;

kasneje tako kot tudi v nekaterih drugih slov. jezikih pomensko specializirano na označevanje majskega hrošča, katerega ličinke se hranijo s koreninami;

to je sprožilo, da se je pod vplivom nvn. termina *Maikäfer* ‘majski hrošč’, v katerem je bil s prvo sestavino kompoz izpostavljen mesec, ko se ta škodljivec zlasti pojavi, v knjižnih in terminoloških virih 20. st. začela uporabljati dvobesedna oznaka *majski hrošč*, pred tem pa *rjavi hrošč* (19. st.) in *navadni hrošč* (19. st.). Vpliv nomenklature v nvn. *Maikäfer* je na koroškem območju potrjen že v 18. st. (► majnski keber, ► šentlipušni keber) in kasneje v 19. st. v neuveljavljenem strokovnem terminu *majevec* ‘hrošec, keber, der Maikäfer, Melolontha vulgaris’ (Matija Rant, Opis najnavadnejih, sadjereji škodljivih mrčesov: Sadjerejcem v poduk in domačo rabo, Ljubljana 1883: 32, vir: dLib.si).

► **hrošč¹**

navadni hrošč → majski hrošč

ESSJ 0

navadni keber → keber

ESSJ 0

ogrc¹

ESSJ ôgrc, s.v. *vogríca*

ôgrc m, g -a ‘ličinka majskega hrošča in nekaterih drugih hroščev, ki objeda korenine, gomolje rastlin’: *uničevati ogrce; krt se hrani tudi z ogrci* (agr. – SSKJ), ôgrc/og̀rc, g ogrca/ogrcà ‘die Made der Dasselfliege, der Engerling’, ‘podjed, ličinka rjavega hrošča’ (Pleteršnik), *ogerc* ‘ličinka s tremi pari nog blizu glave’ (Erjavec 1875: 347), *ogric, ogrec, g ogerca* ‘Engerling, Enderling’ (Cigale 1860); dol. kost. ‘vô:grc ‘ličinka govejega zolja, ki se zajeda v govedo’ (Gregorič 2014), panon. prleš. ‘ôgrc, g -a ‘ličinka majskega hrošča’ (Rajh 2010).

Psln. *ogř̀ac m, g ogrcà ‘ličinka’;

kasneje, podobno kot v nekaterih drugih slov. jeziki na eni strani pomensko specializirano na označevanje ličink različnih žuželk, tudi majskega hrošča, na drugi pa se je iz pomena ‘ličinka, ki pri živini povzroča podkožno oteklino’ razvil nezoonimski pomen ‘mozolj, loj, zastal v zunanjem delu žleze lojnice’;

- = hrv. *ugrc* ‘ličinka obada, ki pri živini povzroča podkožno oteklino’ (ARj), toda *ugarc, g -arca* ‘bolle, sorta di buboni, o gonfiature, che vengono ai bovi, pustulæ’ (Stulić 1806) poleg *ùgrk* ‘ličinka obada, ki pri živini povzroča podkožno oteklino’ (ARj), blg. *vôgaréc* ‘Oestrus equi, Oestrus bovi’ (Gerov 1895–1908), *vôgr̀èc* ‘isto’, *vôgàrec* (BER: I:201);

< **psl.** dial. *ogř̀cbь m ‘ličinka’ ap B.

Ⓢ Psl. dial. *ogř̀cbь je najverjetneje le strukturna tvorjenka na *-cbь iz psl. *ogř̀ь ‘ličinka’, prim. r. *úgorь, g ugrjá* ‘ličinka obada’ s prehodom v deklinacijski vzorec kot r. *úgorь, g ugrjá* ‘jegulja’, č. *uher* ‘ličinka trakulje’; ker

so ličinke glede videza in premikanja podobne majhnim črvom = majhnim kačam, je psl. **ogrb* 'ličinka' korensko sorodno s psl. poimenovanjem za jeguljo, tj. kači podobno ribo, tj. **ǫgr̥r'b* m, g **ǫgr̥r'á* 'anguilla' = stpr. *angurgis* 'isto', sekundarno **ǫgor'b* (► ogor); pomensko najbližje je korensko sorodno nvn. *Engerling* 'ličinka majskega hrošča ali zolja', srvn. *engerlîn* 'kleiner anger' (Lexer 1872–1878), kar je dem k srvn. *enger* 'prišč na obrazu', tudi *angar* 'isto' in 'žitna žerka' (Lexer 1872–1878), stvn. *angar* 'žitna žerka' (Miklošič 1886: 223; Trautmann 1923: 8; Skok 1971–1974: II:538; Bezljaj ESSJ: II:244; ÈSSJa: 40:39s.; Kluge 1995: 221; Pfeifer 2000: 285; Kroonen 2013: 28; ALEW: 1149) < pgerm **angra-* m < pide. **H₂eng^{uh}-ro-* (Kroonen 2013 l.c.); pgerm. **angra-* je torej enako psl. **ogrb* 'ličinka' (Trautmann 1923 l.c.) in le v suf različno od psl **ǫgr̥r'b* 'jegulja'; pide. **H₂eng^{uh}-ro-* je gotovo v besedotvornem razmerju s pide. **H₂éng^{uh}-i-/H₂ng^{uh}-éj-* (Schuster-Šewc 1983–1996: 1701; ALEW l.c.), prim. psl. **ǫzb* m, f, g -i 'kača', sti. *áhi-* m 'isto', mav. *aži-* (► gož).

⇒ **ogrc²**

podjed²

ESSJ 0

podjěd m, g -*ěda* 'ličinka majskega hrošča in nekaterih drugih hroščev, ki objeda korenine, gomolje rastlin; ogrc': *krt se hrani tudi s podjedi* (zastar. – SSKJ), *podjěd*, g -*jěda* 'der Engerling', pl *podjedi* 'podzemeljski beli črvi' (Pleteršnik), *črvom podobne ličinke ali podjedi* (Erjavac 1881: 163) 'ličinke majskega hrošča', *podjěd* 'podzemeljski běli črv, kateri se pozneje izprevrže v hrósta; der Engerling', *Po órnem polji naj se mej oránjem ali kopánjem máhoma za plugom, za motiko ali za lopáto podjedi (podzemeljski běli črvjé) pobírajó in takój pokončávajo.* (Nauk slověnskím županom, kakó jim je délati, kadar opravljajo domačega in izročěnega podróčja dolžnosti, Ljubljana 1880: 184, 138, vir: dLib.si); kor. rož. *puđjíd* 'podjed, ogrc majskega hrošča' (Šašel 1957), rož. *podjì:d* 'ličinka' (Kattinig 2017).

Isln. dial. **podjěd* m 'ličinka, ki spodjeda podzemne dele rastlin' (kor.) << **pod-jěđb*.

Ⓢ Ker je poimenovanje za ličinko majskega hrošča homonimno s poimenovanjem za bramorja, ki ima dokaj širok areal (vsaj kor., primor., panon.), bi bilo sicer možno sklepati na prenos s poimenovanja za bramorja (► ogrc¹, ► ogrc²), a je zaradi živega jezikovnega občutka, da sta obe oznaki povezani z glagolom *podjědati -am* impf 'od spodaj jesti', npr. *črv podjeda rastlino* (Pleteršnik), < **pod-jěđati*, bolj verjetno, da je poimenovanje iz iste glagolske podstave nastalo paralelno s poimenovanjem za bramorja oziroma da je bila leksikalizacija nomena agentis s pomensko podstavo *'kdor od spodaj jé' dvosmerna.

Cirkumfleks v kor. rož. *puđfid* namesto pričakovanega refleksa starega akuta je verjetno analoški.

► **podjed**¹

prosenka² → *prosnica*

ESSJ 0

prosnica

ESSJ 0

prôsnica f 'majskemu hrošču podoben hrošč, ki se pojavi meseca junija ali julija, Amphimallon solstitialis': *ličinka prosnice* (zool. – SSKJ), *prosnica* 'junjski hrošč, Amphimallon solstitialis' (CZŽ 1997: 335), *prôsnica* 'der Juni-oder Brachkäfer (rhizotrogus solstitialis)' (Pleteršnik), *prosnica* 'Brachkäfer, Junikäfer' (Janežič 1893), *prosnica* 'der Juni= oder Brachkäfer, Rhizotrogus solstitialis' (Erjavec 1881: 163).

Isln. **pro:snica* f 'junjski hrošč, Amphimallon solstitialis = Rhizotrogus solstitialis' (19. st.).

⊕ Entom za rumenorjavega hrošča, katerega ličinke žrejo korenine (CZŽ 1997 l.c.), je verjetno tvorjenka iz subst *prosô* n 'miliun' < psl. **prôso*, ker se med junijem in julijem, ko ta hrošč začne v mraku obletavati tudi poljske površine, proso seje kot strniščni posevek. Tvorjenka je s suf *-ica* substantivizirana iz sicer nepotrjenega **prosen* adj, f *-sna* < **prôsъnъ* ← **prôso*, izvorno torej **prôsъnica*. Tako razlago dopušča tudi besedotvorno variantno **prosênka** f 'der Junikäfer' (Kranjska – Pleteršnik), ki s suf *-ka* < **-ьka* kaže na substantivizacijo iz besedotvorno drugačnega *prosên* adj, f *-a* 'kar je v zvezi s prosom' < **prôsennъ*.

► **proso**¹

rjavi hrošč → majski hrošč

ESSJ 0

skorpijon → škorpijon

ESSJ 0

skrak → skrakek

ESSJ 0

skrakek

ESSJ 0

skrakek m 'Skorpion' (Cigale 1860 po Metelkovem gradivu), *skrakek* 'Skorpion' (Janežič 1851).

⊕ 18. st.: *skrakèk* 'Skorpion, scorio' (Pohlin 1781), *skrakek* 'Skorpion' (Gutsman 1789); 19. st.: *skrákek* 'der Skorpion' (Murko 1833a: 520).

Isln. **sk'ra:kæk* m 'škorpijon' (18. st.).

⊕ Ni jasno, ali je oznaka za škorpijona domač neologizem ali kalk po tuji, neidentificirani predlogi. Ker so za škorpijona kot členonožca značilne razmeroma dolge noge, je možno, da je oznaka mlada svojilnostna izpeljanka na

-ek < *-bkb iz *skrâk* m ‘dolga noga, zadnja noga’ (Pleteršnik). Brez te izpeljave kasneje potrjeno **skrak** m ‘der Skorpion, il scorpióne’ (Drobnič 1858) je lahko retrogradna tvorba iz starejšega *skrakek*.

► **krak** ⇒ škratek

strupijan

ESSJ 0

strupijân m ‘škorpijon’ (Pleteršnik), *strupijan* ‘škorpijon, ščipavec, skrakek, Skorpion’ (Cigale 1860), *strupjân* ‘Scorpion’ (Janežič 1851).

⊕ 18. st.: *strupijan* ‘Skorpion, scorio’ (Pohlin 1781), *strupian* ‘*shkerpien, shzhipavez, shkorpian*, Skorpion’ (Gutsman 1789); 19. st.: *strupian* ‘Skorpion’ (Jarnik 1832: 208), *strupjan* ‘der Skorpion’ (Murko 1833a: 568).

Isl. **strupija:n* m ‘škorpijon’ (18. st.).

⊕ Neveljavljen neologizem 18. st., ki je bil na podlagi znanja, da je škorpijonov pik strupen, kar odraža tudi Kastelec-Vorenčeva opisna oznaka **strupovita šhivál**, najverjetneje sekundarno s korensko podstavo *strûp* m ‘venenum’ tvorjen na podlagi starejšega, med 16. in 18. st. potrjenega sin *škarpijan* poleg *škorpijan* (BSKJ), *shkarpiân* ‘*strupovita šhivál*, scorio, vel scorpis’ (Kastelec, Vorenc 1680–1710), *shkorpian* ‘*shzhipavez, trupian*, Skorpion’ (Gutsman 1789), ki je bil v 16. st. znan tudi v hrv. *škorpijan* (ARj). Ti primeri na *-ijan* kažejo, da se je izglasje entom *škorpijôn* ‘scorio’ preoblikovalo pod vplivom tvorb s suf *-ijan* tipa *modrijân*, *grobijân*. Podobno o nastanku sln. *strupijân* Bajec 1950: 45. Na širši areal variante na *-ijan* *škorpijan* kaže rovt. tolm. *škrplân* m ‘škorpijon’ (► škrpljan).

► **strup** ► **škorpijon**

strupovita žival → strupijan

ESSJ 0

ščipalec → ščipavec

ESSJ 0

ščipavec

ESSJ 0

ščipâvæc m, g *-vca* ‘der Scorpion’, pl *ščipavci* ‘die Scorpione (scorpionida)’ (Pleteršnik), *ščipavci* m pl ‘Scorpionida’ z neveljavljenim terminom **evropski ščipavec** m ‘škorpijon, Scorio europaeus’ (Erjavec 1875: 366), ki je z drugače tvorjenim adj na *-ski* < *-bskbib nadomestil starejšega **evropejski ščipavec** ‘škorpijon, der europäische Skorpion, Scórpio europaeus’ (Erjavec 1864: 121), v katerem je osnova še tvorjena pod vplivom nvn. *europäisch*, *ščipavec* ‘škorpijon, trupijan, skrakek, Skorpion’ (Cigale 1860).

⊕ 18. st.: *shzhipavez* ‘*shkerpien, shkorpian, trupian*, Skorpion’ (Gutsman 1789).

Isln. *šči'pa:væc m 'škorpion' (18. st.).

- Prim. enako hrv. *štípavac* m, g *štípāvca* 'škorpion' (Mikalja 1649; della Bella 1728; ARj), *štípavac*, g *-āvca* 'isto' (ARj; Jurančič 1986);

< **jslov.** (sln.-hrv.) *ščipǎũьць 'kdor ščiplje'.

⊕ Sln. in hrv. entom sta s suf *-ьць substantivizirana iz adj *ščipǎũь 'tak, ki rad ščiplje, pika' ← psl. *ščipǎti 'pikati, zbadati, rezati, ločevati' in škorpionona označujeta kot žuželko, ki pika, ščiplje.

Ker je bil hrv. entom pisno potrjen precej prej kot slovenski, ni izključeno, da je bil slovenski glasovno adaptiran iz hrvaškega. Sodobno *ščipálec* m, g *-lca*, navadno pl *ščipálci* 'pajkovci s kratkim glavoprsjem in dolgim, členastim zadkom s strupnico na zadnjem členu, Scorpiones' (SSKJ), *ščipalci* m pl 'škorpionji, Scorpiones' (CZŽ 1997: 370) je bilo neustrezno poknjženo iz starejšega *ščipâvæc* 'škorpion'.

► **ščipati** ⇒ ščipec

ščipec

ESSJ 0

ščipæc m, g *-pca* 'ščipavec, der Scorpion' (Pleteršnik), *ščipec* 'kleščar, škratek, škorpion, Skorpion' (Janežič 1867).

Isln. *šči'pæc m 'škorpion' (19. st.).

⊕ Verjetno pod vplivom prvotnejšega sln. *ščipâvæc* m 'der Scorpion' (Pleteršnik), potrjenega že v 18. st. kot *šhžhipavez* /*šhkerpien*, *šhkorpien*, *štrupian*, Skorpion' (Gutsman 1789), ki škorpionona označuje po značilnosti, da pika, ščiplje, tvorjeno v okviru iste besedne družine, le da je *ščipæc* nomen agentis na *-ec* < *-ьць iz *ščipati* *-am/-pljem* impf 'pikati, zbadati'. Enako je bil na podlagi hrv. *štípavac*, g *-āvca* 'škorpion' novo tvorjen in pozno pisno potrjen hrv. sin *štípac*, g *-pca* (ARj; Jurančič 1986).

► **ščipavec**

ščurek⁵

ESSJ 0

ščùrak m, g *-rka* 'škorpion' poleg 'scarafaggio, blatta' (Špehonja 2012a; Špehonja 2012b).

Isln. dial. *ščùrak* m 'škorpion' poleg 'hišni ščurek' (nad.).

⊕ Osamljeno. V okviru sln. subst *ščúrek* se pomen 'škorpion' nikjer drugod ne potrjuje, znan pa je v č. *štír* 'škorpion' poleg 'bramor' in 'močerad' ter 'krt', stč. *štír* 'škorpion' (Machek 1968: 626), slš. *štúr* 'škorpion' in gl. *ščúr* 'isto' (citirano po Machku 1968 l.c.) < psl. *ščúрь m, prvotno verjetno 'žuželka = zarezana žival'. Ker so v slov. jezikih poimenovanja za škorpionona ali izposojenke ali pa mlajši neologizmi, je verjetno, da se je v okviru slov. entom iz psl. *ščúрь oziroma *ščúrьць pomen 'škorpion' naplastil na

entomonimske pomene šele potem, ko so v posameznih jezikih že označevali človeku škodljivo ali neprijetno, ostudno žuželko. Pomen 'škorpijon' se je zato v nad. dial. sistemu verjetno naplastil na pomen 'kuhinjski ščurek' subst. *ščùrak*. Podobno naplastitev pomena 'škorpijon' na neko entomonimsko predlogo je treba predpostaviti tudi za stč. *štír*.

► **ščurek**¹ ⇒ štir

šentlipušni keber → majnski keber

ESSJ 0

škorpijan → škrpljan

ESSJ 0

škorpijon

ESSJ 0

škorpijôn m, g -a 'žival s strupnico in navzgor obrnjenim želom na koncu dolgega členastega zadka': *škorpijon ga je pičil* (SSKJ), *škorpijoni* m pl 'ščipalci, Scorpiones' (CZŽ 1997: 370), *škorpijôn* 'škorpijon, der Scorpion' (Pleteršnik), *škorpijon* 'evropski ščipavec, Scorpio europaeus' (Erjavec 1875: 366), *škorpijon* 'evropejski ščipavec, der europäische Skorpion, Scórpio europaeus' (Erjavec 1864: 121), *škorpijon* 'ščipavec, strupijan, Scorpion' (Cigale 1860), *škorpijón* 'der Skorpion, lo scorpíone' (Drobnič 1858), *škorpijón* 'Scorpion' (Janežič 1851); primor. nad. *škarpijòn* 'scorpione', *škerpijòn* 'isto', *škorpijòn* (Rigoni, Salvino 1999), kraš. *škrpijún* 'Scorpion' (Štrekelj 1887: 400), notar. *škarpiju:an* (Velike Žablje – Jejčič DN 2010: 119), rovt. črnovr. *škarpijûan* (Tominec 1964), dol. *škarpijûon* (Šentrupert – Smole Diss. 1994).

Ⓣ Fem na -ka *škorpijônka* 'samica škorpijona' (SSKJ).

Ⓜ 16. st.: *shkorpion* 'Scorpion, scorio' (Megiser 1592); 18. st.: *fhkerpien* 'fhzhipavez, strupian, fhkorpian, Skorpion' (Gutsman 1789) = **škrpijen**; 19. st.: *fhkorpjón* 'der Skorpion (Scorio)' (Murko 1833a: 583 z oznako, da je beseda izposojena).

Isln. **škorpi'jo:n* m 'scorio' (16. st.);

po izposoji v sln. dial. sisteme reducirano v **škrp'jo:n*; Gutsmanovo osamljeno *fhkerpien* je morda le nerodna in neustrezna poknjižba iz dial. **škrp'jo:n*, ki temelji na upoštevanju sln. preglasa vokala o v e za j tipa *pôlje*, toda *mesô*.

⇔ nvn. *Skorpion* 'scorio' (Snoj 2016: 751) oziroma bolje srvn. *scorpiôn* 'isto', stvn. *scorpiôn* ⇔ lat. *scorpiō* m, g -ōnis 'škorpijon' poleg *scorpius* 'isto', *scorpios* ⇔ gr. σκορπίος m 'škorpijon' (Kluge 1995: 767; Pfeifer 2000: 1301; Frisk 1973: II:738; Beekes 2010: 1358).

ⓔ Etimologija gr. σκορπίος 'škorpijon' je neznana; ker škorpijon živi pretežno na južnoevropskem območju, entom najverjetneje izvira iz neke substratne mediteranske predloge (Frisk 1973 l.c.; Beekes 2010 l.c.).

Sodobni pomen ‘osmo ozvezdje živalskega kroga’ (SSKJ) se je prek lat. enako kot entomonimski razširil po Evropi, oba pa izvirata že iz gr. Z vzglasnim *s-*, ki je bilo iz *škorpijôn* verjetno preoblikovano pod vplivom lat. *scorpiō* m ‘škorpijon’ ali nvn. pisne predloge *Scorpion*, je *škorpijôn* m ‘der europäische Scorpion (*scorpio europaeus*)’ (Pleteršnik), *škorpijon* ‘evropski ščipavec, der europäifche Scorpion, Scorpio europaeus’ (Erjavec 1881: 225), v 17. st. *scorpion* ‘scorpio’ (Kastelec, Vorenc 1680–1710).

Ⓢ^{BD}

Gr. σκορπίος m ‘škorpijon’

⇒ lat. *scorpios*, *scorpius*, *scorpiō*, g -ōnis

⇒ stvn. *scorpiôn* > srvn. *scorpiôn*

⇒ sln. **škorpi'jo:n*

→ PO NVN. ALI LAT. PISNI PREDLOGI PREOBLIKOVANO

→ PO DIAL. REDUKCII IN NEUSTREZNI POKNJIŽBI IZGLASJA

→ PO PREMETU -OR- V -RO-

→ PO LJUDSKOETIMOLOŠKI NASLONITVI

→ PO NASLONITVI NA SLN. IZGLASJA -JAN

→ PO REDUKCII IN NASTANKU EPENTETIČNEGA L

nvn. *Scorpionfliege*

⇒^K

⇒ škropijon ⇒ škorpijonarica ⇒ škrpljan

sln. *škorpijon*;

→ sln. *škorpijon*;

→ sln. *škrpjén*;

→ sln. *škrpíjon*;

→ sln. *škrápíjon*;

→ sln. *škorpijan*;

→ sln. *škrpljan*;

sln. *škorpijonarica*.

škrápíjon → škropijon

ESSJ 0

škrátek

ESSJ 0

škrátæk m, g -*tka* ‘škorpijon’ (Pleteršnik), *škrátek* ‘ščipec, kleščar, škorpijón, Skorpion’ (Janežič 1867).

Isln. **škrá:ɾ:tæk* m ‘škorpijon’ (19. st.).

Ⓢ Osamljeno. Ker Janežič v starejši izdaji slovarja navaja sin *skrakek* m ‘Skorpion’ (Janežič 1851), ki je pisno potrjen od 18. st. dalje, prim. 18. st. *skrakèk* ‘Skorpion, scorpio’ (Pohlin 1781), *skrakek* ‘Skorpion’ (Gutsman 1789), 19. st. *skrákek* ‘der Skorpion’ (Murko 1833a: 520), je možno, da je kasnejši sin *škrátek* le njegova fonetična varianta z razvojem vzglasja *sk-* v *šk-*, verjetno pod vplivom sin *škorpijôn*, in z v drugem sln. gradivu sicer nepotrjeno oziroma neevidentirano disimilacijo *t : k ← k : k*.

► **skrakek**

škropijon

ESSJ 0

škropijon m ‘škorpijon’ (dol. bkr. – Šašelj 1906–1909: I:308), toda kost. *škrápí'jo:n* ‘škorpijon’ (Gregorič 2014) s korenskim -a-, a kost. govor akanja ne potrjuje.

Isln. dial. **škropijon* m ‘škorpijon’ (dol.);

po izposoji v sln. dial. sisteme po premetu *-ro-* ← *-or-* nastalo iz arealno širšega sin *škorpijōn*; toda kost. varianta je enako kot bosan. *škrapijūn* 'škorpijon' (Varoš v Bosni – ARj) bolj verjetno v korenskem vokalu iz sln. *škorpijōn* oz. hrv., srb. *škorpijūn*, g *škorpijūna* (ARj) ljudskoetimološko preoblikovana po neki predlogi, morda sln. *škrabati -am* impf 'praskati', hrv., srb. *škrábati* impf 'isto'.

► **škorpijon**

škrpjēn → škorpijon

ESSJ 0

škrpljan

ESSJ 0

škrplān m 'škorpijon' (rov. tolm. – DTZ 1993: 185), tolm. *škərp'lɑ:n* 'škorpijon' (Čujec Stres 2010–2014).

Isln. dial. **škyp'l'a:n* 'škorpijon' ← **škyp'ja:n* in po razvoju *l' > l* *škrplān* = *škərp'lɑ:n* 'isto' (tolm.);

dial. varianta **škyp'l'a:n* z epentetičnim *l'* za *p* se je razvila iz v korenskem delu reduciranega sin **škorpijan**, ki je bil v izglasju preoblikovan iz *škorpijōn*, prim. že v 16. st. reducirano *škarpijan* /škarpijan/ ob nereduciranem *škorpijan* (BSKJ), v 17. st. *shkarpian* 'scorpio' (Kastelec, Vorenc 1680–1710) /škarpijan/, v 18. st. *shkorpian* 'shzhipavez, strupian, Skorpion' (Gutsman 1789). Na širši areal variante *škorpijan* z izglasjem *-ijan* kaže tudi sln. pomenskomotivacijsko novotvorjeno *strupijān* (► *strupijan*), pa tudi hrv. *škorpijān* 'scorpio' (ARj).

► **škorpijon**

štír

ESSJ štír, s.v. ščúrek

štír m 'der Scorpion' (panon. pkm. – Pleteršnik po Cafu in Miklošiču 1862–1865), stpkm. *štír* 'škorpijon' (Novak 2006).

Isln. dial. *štír* m 'škorpijon' (pkm.).

⇔ **csl.** *štírъ* 'scorpio' ⇔ **stč.** *štír* 'škorpijon', **č.** *štír* 'isto' < **psl.** **ščúrъ* (Snoj v Bezljaj ESSJ: IV:114) 'žuželka = zarezana žival', prim. pomensko enako slš. *štúr* m 'škorpijon'.

Sln. dial. kot *štír* 'škorpijon' navaja Machek 1968: 626, a ne prepozna, da to ni sln. avtohtona beseda.

► **ščurek**⁵

KRAJŠAVE

Krajšave in simboli, ki so bili uporabljeni že v geslih poskusnega zvezka NESSJ in rastočega spletnega slovarja NESSJ, se najdejo na naslovu NESSJ_Krajšave.pdf (fran.si), novi krajšavi pa sta naslednji:

entom = entomonim, občno ime žuželk

isln. knjiž. = izhodiščnoslovenskoknjižni

VIRI IN LITERATURA

Viri in literatura, ki so bili uporabljeni že v geslih poskusnega zvezka NESSJ in rastočega spletnega slovarja NESSJ, se najdejo na naslovu NESSJ_Literatura.pdf (fran.si), novi pa so naslednji:

- Bunc 1940** = Stanko Bunc, Imena za denar na Slovenskem, *Slovenski jezik* III (1940), 56–67.
Devetak DN 2002 = Viljena Devetak, *Govor in kolednica prebivalcev Vrha Sv. Mihaela (San Michele del Carso)*, diplomsko delo, Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, 2002.
Furlan 2022 = Metka Furlan, Novi etimološki slovar slovenskega jezika kot rastoči spletni slovar 2017–: dodatek 2022 (sinonimi za čmrlja), *Jezikoslovni zapiski* 28.2 (2022), 7–31.
Ježovnik 2022 = Janoš Ježovnik, *Glasovne in naglasne značilnosti terskega narečja*, Ljubljana: Založba ZRC, 2022 (*Linguistica et philologica* 43).
SJ = *Slovenski jezik: glasilo Slavističnega društva*, Ljubljana: Slavistično društvo, 1938–1941.
Stramljič Breznik 2018 = Irena Stramljič Breznik, Univerbizacija (poenobesedenje) v slovenskem besedotvornem sistemu, *Slavistična revija* 66.3 (2018), 369–382.
SUI = /Imena/, *Statistični urad Republike Slovenije (SURS)*, <https://www.stat.si/ImenaRojstva>.

SUMMARY

The New Slovenian Etymological Dictionary as a Growing Online Dictionary, 2017–: the 2023 Additions (Designations for ‘Scorpion’, ‘Colorado Beetle’, ‘June Beetle’, and ‘Cockchafer’)

This year’s additions to the growing online *New Slovenian Etymological Dictionary* (2017–) consist of fifty-three entries representing Slovenian synonyms for several arthropods; namely, the scorpion (Scorpiones), Colorado potato beetle (*Leptinotarsa decemlineata*), June beetle (*Amphimallon solstitialis*), and cockchafer (*Melolontha melolontha*; here also with designations for its grubs).

Of the twenty synonyms for ‘scorpion’, the oldest is *škorpijôn* as a borrowing from MHG *scorpiôn*, from which the variants *škorpijon*, *škorpijan*, *škrapijon*, *škropijon*, *škr-pjen*, and *škrpljan* arose. The entomonym *škorpijôn* entered dialects relatively early as a cultural loanword and underwent reduction to **škrpijôn* and also to **škrpjôn*, as well as metathesis to *škropijon*; this variant, probably influenced by *škrábat* ‘scratch’ through folk etymology, was transformed into *škrapijon*. Some synonyms show transformation of the ending *-ijon* into *-ijan* following the pattern of nouns of the type *grobijân* ‘violent person’, *modrijân* ‘wise person’. This new variant **škorpijân* also passed into dialect and after reduction it turned into **škrpjân*, and the new sequence *-pj-*, due to the strong linguistic pattern of inserting epenthetic *l*, underwent exactly this change, as the variant **škrpljân* shows. Furthermore, the onset of the lexeme *škorpijôn*, restricted to the standard language, was transformed into *škorpijôn*, probably under the influence of Lat. *scorpio* ‘scorpion’ or the orthography of NHG *Scorpion*.

The Colorado potato beetle, a pest that can greatly threaten potato cultivation by destroying the above-ground green part, did not appear in large numbers in Slovenia until after the First World War, and so the entomonyms for it are recent. The oldest of the six synonyms—*amerikanski krompirjevec* ‘American potato (beetle)’, based on the German term, to which the adjective *amerikanski* ‘American’ was added—already appeared in the nineteenth century, when the Colorado potato beetle already represented a serious threat to cultivation of potatoes as an important Slovenian foodstuff. In the twentieth century, this entomonym was replaced by the term *koloradski hrošč* ‘Colorado beetle’ as calque of NHG *Koloradokäfer* ‘Colorado beetle’. When borrowed into dialects, this designation was shortened to *hrošč* ‘beetle’.

The entonyms for ‘cockchafer’ are either narrowly dialectal and have no parallels in other Slavic languages (e.g., *drekač* ‘dung beetle’, *hrošč* ‘beetle’, *junec* ‘beetle’) or are recent designations (e.g., *rjavi hrošč* ‘brown beetle’, *navadni hrošč* ‘common beetle’), which indicates that they are mostly more recent and narrow in area and only derived from the standard language. Among the harmful beetles whose grubs cause more damage than the adult beetles, it is only the May beetle for which a special label has been attested or established for its grubs (*beli črvje/beli črvi* ‘white worms’, *ogrc* ‘grub’, *podjed* ‘grub’); this shows that this pest was generally and well known in Slovenia, but the labels for the adult insect (the beetle) do not confirm this. Among the most stable designations are only Carinthian dialect *majnski keber* ‘May beetle’ and *šentlipušni keber* ‘Saint Philip’s beetle’, which were attested in written sources in the eighteenth century, and the standard terminological designation *majski hrošč* ‘May beetle’, which was only attested in the twentieth century; just like *majevec* attested in the nineteenth century, these are all calques based on NHG *Maikäfer* ‘May beetle’.

Similarly, the entonyms for the June beetle are either narrowly dialectal without parallels in other Slavic languages—for example, *hajdosevec*, *ivanjščak*, *ješevček*, *junijevec*, *kresnikar*, *prosenka*, *prosnica*—or recent terminological designations (e.g., *junijski hrošč* ‘June beetle’). Except for the head noun *hrošč* ‘beetle’ in the standard term *junijski hrošč* ‘June beetle’, which is inherited from the Proto-Slavic agent noun **hrǫščь* m. ‘beetle’, all these designations—except for the root of the obscure term *drastič*—are multi-stage derivations from lexemes of reliable Slavic origin.